



## به لاقبوونا جوھیاتی ل کوردستانی

نقیسین: د. فہرست مہرعی ئیسماعیل

زانکویا زاخو / فاکولتیا زانستین مروقاییہ تی / پشکا میژوو

وہرگیڑان: محمد عباس حمید

زانکویا زاخو / فاکولتیا زانستین مروقاییہ تی / پشکا میژوو

دچہرخین کہ فندا ، تاینی جوھیاتی تاینی خوداپہرستی بوو د دورہیلہ کی بوت پەرہستدا ، و قی تاینی ناسنامہ یا خو ژقنی جیاوازی دیا و ساده و ہردگرت ، بہلی دچہرخین ناخین یین روژئاقادا و ل جیہانا ئیسلامی دا ئەڤ چہندہ ب تہواوی ہاتہ گہورین ، بہلکو جوھیاتی خو ددیت د دورہیلی ئیسلامی یی توحیدی (یہکتا پەرہست) و نیمچہ تہو حیدی یا مہسیحی دا و ئەڤ چہندہ بوویہ ئەگہری ژناقچوونا شینوارین وان ، لہورا زانایین جوھیان ہہ ولدان دہرزہکی دناقبہرا جوھیان و تاینین دی یین ناسمانی دا پەیدا بکەن .

و بہرہمی قان ہہ ولدانان پەرتوکا وان (التلمود) بوو ئەوا گہلک گہنگہشہ و شہرہدہڤ ل سہر ہاتیہ کرن ، ودقی ماوہیدا پیناسہ یا شہرعی (ہالاخاہ) بو ناسنامہ یا جوھیاتی دہرکہفت ، ولسہرقی بناخہی کہسی جوہی ب قی رہنگی دہاتہ نیاسین : ہہر کہسی ژ دایکہکا جوہی دبوو یان ہہر کہسی بییتہ جوہی



[نانکو بہیتہ سہر تاینی جوھیان] (۱)

و ہہر ژ سہرہمی دہرکہفتنا (جوھیاتیہا خامی) دا و ہہتا دہستپیکا سہدی نوزدی ئەڤ پیناسہیہ ل ناڤ جوھیاندا زالبوو ، بہلی ئەڤ پیناسہیہ نہ تاینی و نہ ژادی یہ ، لہورا



رووگہ

وہرزہ، پویتہی دہتہ شہکولین و وہرگیڑانین مروقاییہ تی و زانستی

ژمارہ 4 بہارا ۲۰۱۲



بوو نه گهری پیدابوونا ناریشه یه کا  
شهنگسته یی کو ب لایه نی نه ته وهی  
یان نه ژاد قه گریدای بوو ، چونکه  
هر که سه کی ژ دایکه کا جو هی دبیت  
نه و که سه دی مینیت که سه کی جو هی  
، هه تا نه گهر نه وی که سی جو هی  
پیگیریا تاینی جو هیاتی ژی نه بیت ژی  
، و نه و که سه ب راما نا نه ژادی دی هر  
مینیت که سه کی جو هی .

به لی نه و که سی دبیته جو هی  
پیدقیه لسه ر وی هه می فرمانان  
جیبه جی بکه ت ، نانکویا پیدقی یه نه و

که سه ب راما نا تاینی که سه کی جو هی بیت ، لی جیبه جیکرنا قان فرمانان دبوو  
ناریشه ژبه رکو هژمارا وان که سین دینه جو هی گه له ک یا کیم بوو (\*) ، زیده باری  
وی چه ندی نه و که سین دبوونه جو هی ب کیمی دگه ل جو هیان دهاتنه گونجاندن  
، له ورا هر که سه کی جو هی ده می تاینی خو بجه دهیلا رادبوو تاینه کی دی  
وهردگرت ، و هه قپشکی دگه ل کومه لگه هی دهره کی دکر و دبو به پشکه ک ژ وی  
کومه لگه هی .

فه یله سو فی هولهندی (سپینوزا) دهیته هژماردن یه که مین جو هی تاینی  
جو هیاتی هیلایی وچ تاینن دی نه وهرگرتی ، نانکویه که مین جو هی بی باوهر  
بوو (۲) .

به لی پیناسه یا سه هیونیا ن بو په یقا جو هی نه وه کو که سی جو هی ره گه زه کی  
جودا هه یه . نه وژی ناما ژه ب (ره گه زی جو هی) ددهن و وهک ره گه زه کی جیا واز ،  
و گه له ک ژ سه رکرده یین سه هیونیا ن جو هیاتی پیناسه دکه ن کو : (( مژاره که یا  
گریداییه ب خوینی قه )) ، و لسه ر قی چه ندی را رونا کبیرین سه هیونین جو هی  
دبینن ژن و ژن خوازییا مرو قین جو هی دگه ل بیانیان دی بیته نه گهری تیکچوونا  
نه ژادی جو هیان ، و پیدقیه وه لاته کی نه ته وهی و دهوله ته کا سه ربه خو بیته  
دامه زراندن کو دهریرینی ژ شاره زاییا وان بکه ن ، به لی ژ نه گهری نه زانستیا  
بیردوزین نه ژادپه رستی و نه رازیبوونا وه لاتین روژناقا لسه ر قی بیردوزی ده ست  
ژقی پیناسی هاته به ردان ، ب تاییه ت پشتی سه رکرده یی نه لمانی هتله ر لسه ر



بنه مایئ قان بیردوزان نانکو ره گه زپه رهستی دهست بکوشتنا کومه ل بو مروقین جوھی ل ئەلمانیا ول وان دهوله تین ئەوروپی ئەوین کەفتینه ژیر دهسه لاتاریا ویدا کری .

له ورا گروپه کی سه هیونیان دبینن کو جوھی کومه له کا یه کپارچه و خودانین میژوو یه کا به لاق و هه قپشک و دهست نیشان کرینه ، و هندهک گریدانین کەلتوری ( نهک نه ژادی ) وان دگه هینته ئیک و ئە ژ گریدانه بو ماوه یی نیزیکی چوار هزار سالان دناقبه را جوھیان دایین ماین .

ههروه سا هندهک هزرقانین دی تاینی جوھیاتی لسه ر بنه مایه کی شروقه دکهن ئەوژی کوناسنامه یا نه ته وایه تی یا جوھیان ژیده ری وی تاینه ، ژبه رکو نه ته وایه تیا جوھیاتی و بیروبا وهرین جوھیاتی ناهینه ژیک جودا کرن (۳)

ژ لایه کی دیقه خواندن و فه کولینین گریدای ب جوھیان کوردقه کیمن ، و ئەو خواندنین ل جیهانیدا دیار بووین باراپتر گریدانین وهسفی و سیاسی و کومه لایه تی فه (۴) ، ژبلی فه کولینه کا ئەسنولوجی یا گرنگ ده ربارهی جوھین کوردستانی ئەو افه کوله ری جوھی یی ئەلمانی ب ناقتی ئەریک براور پی رابووی و ژلایی فه کوله ری ئەسنرولوجی یی جوھی فه ب ناقتی رافائیل باتای هاتیه ب دووماهییک ئینان ، و ئە ژ فه کولینه وهک په رتوکوک ژلایی بنگه هی ئاراس یی چاپی و وهشانی فه هاتیه چاپکرن (۵) .

د فه کولینین ژلایی براور فه هاتینه ئەنجام دان و پاشان زیده کرنین ژلایی رافائیل باتای ب دروستی به حسی چاوانیا فه گوهاستنا جوھین ئیخسیرکری ژ فه له ستین بو کوردستانی لسه ردهستی ئاشوریان نه هاته کرن ، به لکو پالپشتیا خو ژلایی میژوو یی دانا بوونه سهر به ره مین گه روکین جوھی ئەوین به ره ژ کوردستانی فه هاتین ول دربژای و پانیا کوردستانی گه راین و خه ما وان یا مه زن لینگه ریان ل دیف ده بابکین جوھیان ( الأَسْبَاطُ الْيَهُودِيَّةُ الْعَشْرَةُ ) یین چیقانوکی و به رزه بوو ، له ورا ئە ژ فه کولینه ژ چه رخی دوازدی زاینی پیقه هاته ده سپیکرن ، ده می بنیامین کوری بونه یی توتیلی یی ئەندلوسی ل سالان ۱۱۷۱ زب گه ریانه کی به ره ژ کوردستانی فه هاتی (۶) ، له ورا دی بینین زیده تر ژ ۱۵۰۰ سالان به حسی میژویا جوھین کورد نه هاتیه کرن به لکویا فه شارتی یه و ئە ژ فه شارتنه پیدقی ب فه کولین و خواندنین کوور هه یه داکو ئە ژ ماوه یی دربژ میژوو یی به یته دیار کرن ، و ئە ز نه باوه رم ئنسکلوپیدیا جوھیان (جودیکا Judica) شیابیت ب دروستی

رووگه ه

وهرزیه، پویته ی د دهته فه کولین و وهرکیانین مروقایه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

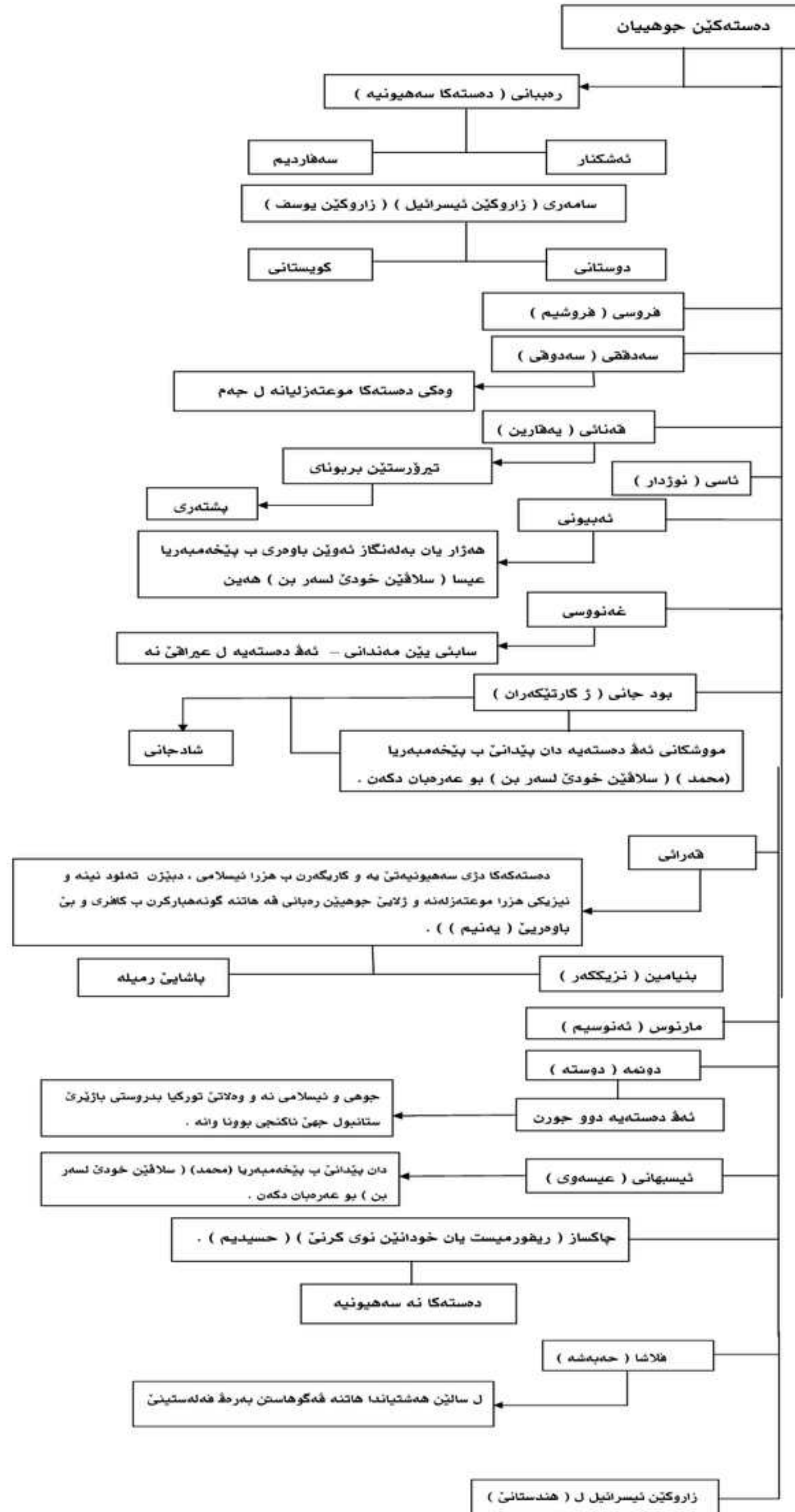


به لائېووونو جوھياتي ل کورداستانې

روگه

وهرزيه، پويته د دمه فھكولین و  
وهرکيرانين مرؤفايه تي و زانستي

ژماره 4 بهارا 2012

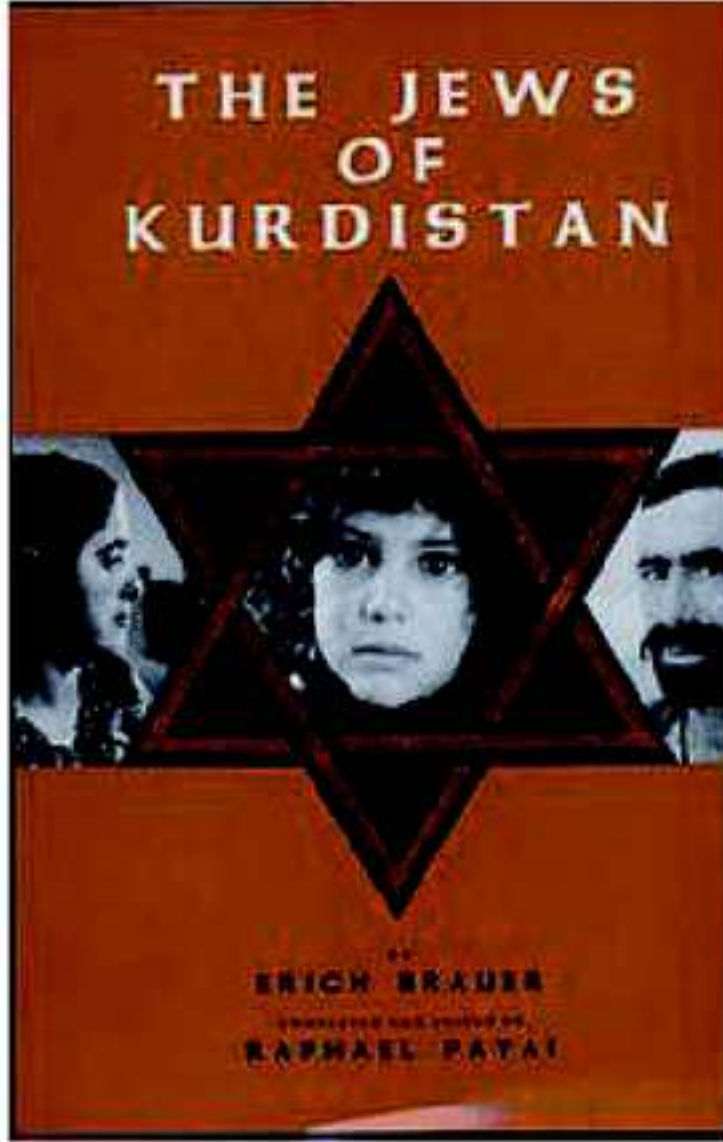




په دهیی لسه رقی ماوهی ژ دیروکا جو هییان راکه ت .

## جو هیین کوردستانی

### ژ ئیخسیر کرنی بو کوچ کرنی



به ری لسه ر چاوانیا به لا قبوونا  
جو هیاتی ل ده قه را کوردان وه ک ئاینه کی  
ئاسمانی باخقین ، یه که مین جار لسه ر مه  
پیدقیه ئه م مروقی جو هی بنیاسین پاشان  
جو هی کورد . مروقی جو هی ئه وه بی ژ  
دایک دبیت ژ دایکه کا جو هی یان ئه و  
که سی بیته جو هی (۷) .

به لی جو هی کورد ئه وه : (( ئه وی ل  
ده قه رین کوردان ئاکنجی بووی و ب زمانی  
ئارامی ( تارتومی ) Tartomi د ئاخقیت  
، به لی پیدقیه ئه م هنده ک ده قه رین ژیک  
جودا لسه ر ئه ردی خو زیده بکه مین وه ک  
ل باژی ری نسیبین جو هی و بی ب شیوه کی  
سه ره کی زمانی عه ره بی بکار دئینن )) .

سه باره ت هاتنا جو هییان ئه و ب گه له ک پیلان به ره ق کوردستانی هاتنه  
، بی گومان هاتنا وان یائیکی دزقریت بو سالا ۷۳۲ ب. ز ده می ئاشوریان ب  
سه رکر دایه تیا پاشای خوتیگلات بلاسری سی ( ۷۴۵ - ۷۲۷ ب. ز ) باژی ری  
دیمه شق گرتین ، پاشان هیرش برنه سه ر ( شانشینا باکوری ) و ب قی چهندی  
شیان کونترولی لسه ر ئه ردین جه لیل ( باکوری فه له ستینی ) و روژه لاتنی ئوردن  
بکه ن ههروه سا هوزین نه فتالی (۸) ئیخسیر بکه ن ، و هه می خه لکی باژی رین  
روژه لاتنی ئوردنی هه تا ده قه رین دکه قنه دهن کونترولا دهوله تا ئاشوری قه  
ئه و ئه قرو ب باکوری کوردستانی ده یته نیاسین ( هاتنه ئیخسیر کرن ، و هه می  
پارچین شانشینا ئیسرائیل هاتنه داگیر کرن ب تنی ده قه را ده ورو به ری پایته ختی  
( سامره ) نه بیت (۹) .

دیسان تابلوبه کا ئاشوری به حسی هه و شاه تیگلات بلاسری سی دکه ت  
ده می هیرش کر به سه ر وه لاتنی ئارام ( سوریا ) و ئیسرائیل ، و تیدا هاتیه : ((  
د هیرشین خویین به رییدا من هه می { ده قه را } به بیت عه مری قه گرت ، من ژبلی

روگه ه

وهرزیه، پویتهی د دهته شهکولین و  
وهرکیرانین مروقیهتی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲



باژییری سامره جبهک نه هیلا ... من نه فتالی ( ئیک ژ دوازده بابکان ) گرت و  
من بسەر ئاشور قه بهردا ، من زه لامین خو وهک فه زمانبهر لسه ر دامه زراندن ،  
هه می خه لکی وه لاتتی عه مری و مولکی وان به ره ق ئاشور هاتنه بار کرن )) .

ده می شلمانسه ری پینجی ( 727 - 722 ب.ز ) جهی تیگلات بلا سه ری  
د ده سته لاتا ئاشوریاندا گرتی ، پاشای ئیسرا ئیلی هوشع کوری ئیلاهی ( 732 -  
723 ب.ز ) هاتنا فی پاشای ب ده لیقه دیت و بریاردا ئیدی سه رانه ( جزیه )  
نه ده ته ئاشوریان ، ههروه سا په یوه ندین هه قالینی دگه ل فی رع ه ونی مسری ( سوا  
Sau ) گریدان ، له و رال سالآ 724 ب.ز پاشای ئاشوری شلمانسه ری ب مه ره ما  
دور پینچکرنا پایته ختی سامره له شکره کی مه زن ئاماده کر ، ب قی چه ندی  
پاشای ئیسرا ئیل ناچار بوو سه رانه بده تی ، به لی شلمانسه ری دور پینچا باژییری  
سامره را کر ، و چیدبیت مه به ستا وی ژ قی کاری نه و بیت داکو هه می هیزا خو بو  
شه ری باژییری ( صور ) بکار بینیت . به لی هه ر چه و ابیت ده می ب وان په یوه ندین  
نه پینی دنا قبه را ئیسرا ئیل و مسری دا ئاگه ه دار بووی ئیکسه ر بریاردا هوشعی  
زیندانی بکه ت و د قه گیرانه کا دیدا دبیرن دما وه یی دور پینچکر نیدا هوشع هاتیه  
ئیخسیر کرن (10) .

شانشینا ئیسرا ئیل سوزین خو هه مبه ر ئاشوریان ژ بو پشته قانی کرنا گرتنا  
باژییری ( صور ) جیبه جی نه کرن ، ژ نه جامی قی یه کی ئاشوریان جاره کا دی  
ده ست ب دور پینچکرنا ( سامره و صور ) لسه ر ده می پاشای وان یی نوی سه رجونی  
دووی ( 722 - 705 ب.ز ) کرن ، نه ق پاشایه پستی شلمانسه ری پینجی هاتبوو  
سه ر ته ختی ده وه تا ئاشور ، هه ر ل سالآ ئیکی ژ حوکی سه رجونی پایته خت  
ئانکو ( سامره ) هاته رو خاندن و که فتنا پایته ختی ئیسرا ئیل بو قی پاشای  
دزقریت ، به لی په ر توکا ( العهد القدیم ) دیار دکه ت کو سه ر که فتنا ب دروستاهی  
بو شلمانسه ری پینجی دزقریت (11)

هه ر چا و ابیت نه و ئاشوریان ژ نه ینه و هاتین نه و بوون نه وین که فتنا پایته ختی  
ئیسرا ئیلیان سامره لسه ر ده سستی وان هاته نه انجام دان ، و هه ر قان هیزان ده ست  
ب گه فان دژی شانشینا دووی ( یه هودا - شانشینا باشووری ) کرن و ب تاییه ت  
پایته ختی وی ئور شه لیم - قودس کو دکه قیته سنوری باشوری یی شانشینا  
ئیسرا ئیل ب دوور انیا نیزیکی ( 30 ) کیلومه ترا کرن .

ديسان ئاشوریان رابوون ب بکار ئینانا ره وشتین خو یین که قن نه وژی  
قه گوهاستنا ژ مارین مه زن ژ پیشه کارین جوھی بو هنده ک ده قه رین دوور یین ل



نافخویا نیمپراتوریه تا وندا وهک حلهج و خابور و بو باژیرین هه ریمیا میدیا ( باشوور و روژهه لاتا کوردستانی ) .

سالژمیرین ناشوری ب شیوه کی دیار به حسی کر بارین شه گوهاستنا خه لکی ژ شانشینا ئیسرائیل به ره قه ئه ردین نیمپراتوریه تا ناشوری دکهن ، و نه قه چهنده د تیگسته کیدا هاتیه دیار کرن کو دزقریته بو پاشا سه رجونی دووی دماوی سالاً ئیکی ژ حوکی وی و تیدا دبیریت : (( ل دهسپیکا حوکی پاشا (نهز) ، وه لاتی سامه ریان من دور پیچکر و قه کر ... بو خودا وهندی ... نه وی بوویه نه گهری سه رکه فتنین من ... و من ۲۷۲۹۰ کهس ژ خه لکی دوورخستن و نه ز رابووم ب ناماده کرنا سه ربازان ژوان که سان بو کیشانا پینجی عه ره بانین زیره قانین پاشای .... )) .

و پشتی که فتنه دهوله تا ناشوری ل سالاً ۶۲۱ ب. ز لسه ردهستی هه قه پیمانا کلدانی - (میدی) ، ل قیری دهوله تا کلدانی (ل بابل) ب هیرشین جوراو جور لسه ر شانشینا باشوری (یه هودا) رادبوون ژ بهر هنده ک نه گهران ژوانا : نه پیگیری کرن ب سوزیت خو ، زیده باری مایتیکرنا مسری دکاروبارین وندا ، ژ بهر قان نه گهران ل سالاً ۵۸۶ ب. ز پاشایی بابل نبوخز نه سرب روخاندنا شانشینا باشوری (یه هودا) رابوو ، پایته ختی وی ئورشه لیم داگیر کر و په رستگه ها سلیمان (مزگه فتا نه لئه قصا) ویرانکر ، و ب هزاران جوهری هاتنه ئیخسیر کرن پاشان هاته نیاسین ب ئیخسیر کرنا بابل . ده رباره ی جوهرین هاتینه هنارتن به ره قه ده قهرین کوردستانی ، دهنگ و باسین وان هاتنه به رزه کرن له ورا میژونقیسان ناقین وان کرنه بابکین به رزه بووی The Lost Tribes ، و د داب و نه ریتین جوهری اندا نه قه ده بابکین ژ کومه لا دوازه بابکانه نه وژی :

ژ	بابکین دوازدی	بابکین ده هی ل کوردستانی (ئیخسیریت ئیخسیر کرنا بابل)	هه رده و بابکین ل بابل (ئیخسیریت ئیخسیر کرنا بابل)
۱-	نه فتالی	نه فتالی	بنیامین
۲-	شه معون	شه معون	یه هودا
۳-	لاوی	لاوی	
۴-	یه ساکر	یه ساکر	

رووگه ه

وهرزیه ، پویته ی د ده ته شه کولین و  
وهرکیرانین مروقیه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲

۱۰۴



٥-	زەهۆلۆن	زەهۆلۆن
٦-	دان	دان
٧-	راوێن	راوێن
٨-	جاد	جاد
٩-	ئەشیر	ئەشیر
١٠-	یوسف	یوسف
١١-		بنیامین
١٢-		یەهۆدا

### میرگەها حەدیاب (ئەدیابین) جوھیاتی ل کوردستانی

پشتی کوفرتی - ئەشکانی ل سالاً ١٢٦ ب. زلسەر هەمی کاروبارین ئیران و عیراق و کوردستانی زالبوون و سلوقیین - جیگرین سکەندەری مەقدونی - ژناقبرین ، ل هەمان جەهی جوھی بو هاتینه مشەختەرن میرگەهەکا بەرفرەه و پیشکەفتی کودهاته نیاسین ب میرگەها حەدیاب - ئەدیابین Adiabene و ب عەرەبی (حزە) هاته دامەزراندن ، پاشایت وی دزقرن بو بنەمالەکی ژ هۆزیت سکس (الاسکیپ) ئەوین د بورینا دەمیدا دگەل هۆزین میدی بووینە کورد<sup>(١٢)</sup> ، و دەسەلاتاریا قی میرگەهی یا بەرفرەه بوو ژ دەقەرە نازەریجان و روژهەلاتی دیجلە هەتا دەقەرە نسیبین .

شاهی قی میرگەهی مونوبازوس (موناباز) بو خو خوشکا خو (پاشا هیلانە) نینا (مرن ٥٠ ز) ، و ئەقەندە لگور بیروباوەرین بی باوەریی دروست بوو ، ژبەرکو ئاینی رەسمی بی میرگەهی (بوت پەرسی) بوو . فان هەردووان زاروکەک بوو بناقی (سمیاه ئیزاتیس) (عزە الثانی) ل سالاً ٣٦ ز بووییه میری میرگەهی و ئاینی جوھیاتی وەرگرت و حوکمی وی بەردەوام بوو تا سالاً ٦٠ ز مری ، و قی میرگەهی ٧٩ سالان بەردەوامی کر هەتا داگیرکرا وی ل سالاً ١١٦ ز ، لسه ردهستی ئیمپراتوری رومانی تراجان<sup>(١٣)</sup> .

هەژی گوتنی یە کو میژونقیسی عیراقی ئەحمەد سوسە بی هەقدژە دگەل خو بخودەمی جەهی میرگەها حەدیاب ل هەریما کوردستانی دەست نیشان دکەت ، دەهەمان دەمدا خەلکی قی دەقەرە دزقرینیت بو ئارامیان دەمی دبیریت (( ژ





لایب زمانی و رهگزی قه خه لکی  
 حه دیاب ژ نارامیانه لهورا پاشا (   
 ئیزات - عزه ) (ایزاگ - عزه) ژ بهری  
 کوببیتته جوھی نارامی بوو و باوهری  
 ب وهسه نیه تی هه بوو (۱۴) .

دراستیدا لدیف گوتنا  
 میژونقیسی کورد جه مال رهشید  
 دهقرا حه دیاب تیکه لهک بوو ژ  
 هوژین سکسیسی - میدی پیکدهات  
 نهوین بووینه کورد ، زیده باری  
 کوردین رهسهن دگهل کم نه ته وهین  
 نارامی و بوت په ریس نهوین ههر  
 زوو باوهری ب نه سرانیه تی ئیناین  
 پشتی گه هشتنا وی بو دهقرا

کوردستانی ل دهسپیکا چه رخی سیی زاینی نهک ل دو ماهیکا چه رخی ئیکی  
 وهک هندک ژیده رین سربانی تاماژه پیداین . ده باره ی قی چه ندی مه تران (   
 نه دی شیر ) دبیریت : حه دیاب نهوا عه رهب دبیرتی حزه ، جهی وی دکه قیته  
 دناقبه را هه ردوو زیبان هه تا ناشور و نسیبین و بنگه هی وی یی سه ره کی باژی ری  
 هه ولیر بوو و لسه رده می ئیکی ( چه رخی ئیکی ) یی مه سییحیه تی پاشایه ک  
 ب ناقی ئیزات حوکم لی دکر ... میژونقیسی جوھی ( یوسفوس ) دیار دکه ت کو  
 نه ق پاشایه لسه ردهستی که سه کی ب ناقی ( حینا ) ناینی جو هیاتی وه رگریه ،  
 هه روه سا دایکا وی ( هیلانه ) یا ب نا ق و دهنگ بوو ده می خه لال سه رده می وی  
 ل ئورشه لیم روودای گه نم ژ مسری ئینا و نه ق گه نمه لسه ر خه لکی ئورشه لیم هاته  
 به لاق کرن ... ) (۱۵) .

گوری هیلانه پاشایا حه دیاب ل قودس ل گورستانا ب نا ق و دهنگ نهوا دبیرتی  
 گورستانا ( السلاطین ) ( به رانه ر قوتا بخانا مه تران ) هاته دیتن نهوا میژوو یا  
 وی دزقربت بو ۵۰ - ۶۰ زولسه ر کیلیا وی نقیسینه کا نه قشان دی هه یه و نه ق  
 نقیسینه تاماژه دده ته دامه زراندا وی . ژیده ر بو مه خویا دکهن کوبه ری هیلانه  
 بمریت فه رماندا گوره ک بو بهیته کولان پاشی چه ندین گورین دی ل هه مان جه بو  
 کورین وی هاتنه کولان (۱۶) .



گهلهك قهكوله ر ل وئ باوه رینه كو ناسناقئ هؤزا كوردی یا هه زبانی بو میرگه ها نه دیابین دزقریت ، چیدبیت نه قه ژبه ر وه كه ه قیا ده قه رین تاكنجیبوونا وان بیت چونكه وارین هه زبانیان لسه رده می ئیسلامیدا دكه قیته هه مان ده قه رین میرگه ها نه دیابین دناقبه را هه ر دوو زبیا ن دا .

### جوهیئ كورد لسه رده می ئیسلامی

ژیده رین ئیسلامی گهلهك ب كیمی به حسئ دهنگ و باسین جوهیان ل چه رخن ئیسلامیدا كرینه نه وژی پشتی سه رده می په یا ما محمه دیی و خیلافه تا راشدییان دا ، و نهو پیزانینین گه هشتینه مه ژئ ب ریکه فت یان ژئ د بابه تی ریکه خستنا په یوه ندییان دناقبه را ( أهل الذمة ) ژ جوهی و مه سیحیان و دهوله تا ئیسلامی یان كومه لگه ها ئیسلامیدا هاتینه به حس کرن .

به لی ده رباره ی جوهیئ كوردستانی پیزانینین لسه ر وان ئیکجار کیمن و ژ چه ند قه گیرانه كا ده ربا س نابن به لكو بتنی دوو قه گیران لسه ر وان هه نه یائیکی سه باره ت ئیسلامبوونا كه سه كئ جوهی ب ناقئ نه لسموال كورئ یه حیا كورئ عه باس یئ مه غربی د په رتوكا ویدا ( أفحام الیهود ) سالآ ١١٦٥<sup>(١٧)</sup> ، قه گیرانا دووی یا بنیامین كورئ توتیه له یئ نه ندلسی یه ل سالآ ١١٧٠ ز<sup>(١٨)</sup> ، و كورتیا هه ر دوو گوتنن بنیامین نه قه نه : (( ل نامیدیئ نیزیکی بیست و پینج هزار جوهیان دژین ))<sup>(١٩)</sup> ، و پیک دهین ژ كومین به ربه لا ق ل زیده تر ژ سه د جهان ل چیا یئ خه فتیان ل سه ر تخووبی وه لاتی ماد ، و جوهیئ قئ ده قه ری ژوان جوهیانه نه وین یه كه مین جار لسه رده ستئ شلمانسه ری پاشایی ئاشوریان هاتینه ئیخسیركرن و ب زمانی ته رجوم ( زاراقه كئ ئارامیه ) دناخفن و ژماره كا زور ژ زانایان دناق و اندا هه نه ، و نامیدیئ قووناغا روژه كئ ژ وه لاتی عه جه مان ( فارس ) دووره ، جوهیئ وئ - وهك هه می جوهیئ تاكنجی ل وه لاتیئ موسلمانان - جزیه یئ دده نه موسلمانان .... و ژبه ری دهه سالان ل نامیدیئ فیتنه یا داوود كورئ رومی په یدا بوو ، نه قئ كه سی ل به غداد لسه رده ستئ هه سدا ی ( رأس الجالوت ) ( سه رو كئ دهسته كا جوهییان ) هه روه سا لسه رده ستئ عه لی ( رأس مه سیبه غاؤون یعقوب ) ریفه به ری قوتا بجانا جوهییان خاندبوو ، و فیری ته ورات و فقه و ته لمود و گهلهك زانستین دی ببوو ، و د زمانی موسلماناندا ( زمانی عه ره بی ) و د رپوره سم و دابونه ریتین و اندا شاره زایی هه بوو ، هه روه سا د هونه رین جادو گه ریئ دا دهسته هل بوو پاشی هاته سه ر هزرا وی كو ژ بن فه رمانره واییا شاهئ عه جه م ده ركه قیته و شیا جوهیئ تاكنجی ل چیا ی حه بتوون ل ده ورو به ری خو كوم بكه ت ب

به لایمبوونا جوهیاتی ل كوردستانی

رووگه ه

وهرزیه ، پویته ی د ده ته قه كۆلین و وهره كیرانین مرؤقه ایته ی و زانستی

ژماره 4 بهارا 2012



مه‌ره‌ما شه‌رکرنی دژی مه‌سیحیان ل نوره‌لیم و کونترول کرنا وی و ده‌ریخستنا وان که‌سان ، له‌ورا ده‌ست ب به‌لاقرنا گازیبا خو دناقبه‌را جوھیاندا کر و گازیبا خوب گروهه و به‌لگه‌یین بی بنیات موکوم کر ، وه‌ک دگوته وان : (( خودای مه‌زن نه‌ز راسپاردیمه بو‌قه‌کرنا قودسی و رزگارکرنا هه‌وه ژسته‌م و زورداری )) ، له‌ورا کومه‌له‌ک ژ مروقین ساده یین جوھیان باوهری پی ئینان و نه‌وب (المسیح المنتظر) ل قه‌له‌مدان<sup>(۱)</sup> .

هه‌ر چه‌وابیت ، سه‌رنه‌که‌فتن بوو چاره‌نقیسی فی شه‌ری و دامه‌زرینه‌ری وی لسه‌رده‌ستی سه‌لجوقیان هاته‌ کوشتن .

### کارتیکرنا بزاقا سه‌هیونی لسه‌ر کوردان

جوھین کورد ب ته‌بایی و براییه‌تی و ناشتی دگه‌ل هه‌قه‌ولاتین خوین موسلمان و مه‌سیحیان و هه‌می ده‌سته‌کین دی دناقه‌ کومه‌لگه‌ها کوردستانی دا دژیان و چ ناسته‌نگ د په‌یوه‌ندین واندا نه‌بوون .

جوھین کورد - ژ به‌ری جوھین دی - ده‌ست ب کوچکرنی به‌ره‌قه‌له‌ستینی کرن نه‌قه‌ کوچکرنه‌ل ده‌ستپیککی بی ریکخستن و هه‌ماه‌ه‌نگی بوو - و جوھی - وه‌ک تاک - ژ به‌ر پالده‌رین تاینی هه‌ر ژ سالاً ۱۸۱۲ ز به‌ره‌قه‌له‌ستینی دچوون پاشی ب کارتیکرنا نامه‌یین (پروپاگه‌ندا) نه‌وین جوھین کورد ژ جوھین به‌ری وان به‌ره‌قه‌له‌ستینی کوچکرن و هرگرتین و دقان نامه‌یاندا بارودوخی فه‌له‌ستینی ب شیوه‌یه‌کی نمونه‌یی ده‌اته‌ وینه‌کرن ، و گه‌ه‌شتنه‌ براین خول فه‌له‌ستینی ، بو‌نمونه هه‌می جوھین گوندی (به‌راشی) بو فه‌له‌ستینی مشه‌خت بوون نه‌قه‌ گونده‌ دکه‌قیته‌ روژه‌لاتا هاقینگه‌ها سواره‌توکا ل باکوری ده‌وکی و ل فه‌له‌ستینی کنیشته‌کا تایبه‌ت بو خو ئا‌فاکرن<sup>(۲)</sup> .

به‌لی نه‌قی کوچکرنی هنده‌ک مژارین دی بخو‌قه‌گرتن نه‌وژی پشتی په‌یدا بوونا بزاقا سه‌هیونیه‌تی ل کونگره‌یی (بازل) کو دقی کونگره‌یی دا داخوازا دامه‌زراندنا (وه‌لاته‌کی نه‌ته‌وه‌ی) بو جوھیان ل فه‌له‌ستینی کر بوو ، دماوی دناقبه‌را سالین ۱۹۲۰ و ۱۹۲۶ ی دا هزار و نه‌ه سه‌د جوھی ژ کوردستانی به‌ره‌قه‌له‌ستینی قه‌ مشه‌خت بوون ، و نه‌قه‌ هژماره‌کا مه‌زنه‌ نه‌گه‌ر نه‌م دگه‌ل هژمارا جوھین کورد ل وی سه‌رده‌میدا به‌راورد بکه‌ین .

ده‌باره‌ی چالاکین سه‌هیونیان و دامه‌زراندنا پارت و بزاقین سه‌هیونیان ل کوردستانی ، ل باژی‌رین هه‌ولیر و که‌رکوک و خانه‌قین بزاقا سه‌هیونیان روله‌کی

رووگه‌ه

وهرزیه، پویته‌ی د ده‌ته شه‌کولین و  
وهرکی‌رانی‌ن مروقیه‌تی و زانستی

ژماره 4 به‌ارا ۲۰۱۲



باش دگیران ، و ل هه ولیر بهرپرسی بزاقا سه هیونیان ( نورئیل ) بوو سه روکی دهسته کا جو هییان و رابوو کوژمه کی مهزن یی پارهیان بو ( کیلان کیمس سندوقا دامه زراندا جو هییان ) ره وانه کر ، هه ژبه رقی چهندی هاته گازی کرن بو تاماده بوونا کونگری سه هیونی یی پازدی نه وی ل سالاً ۱۹۲۷ هاتیه گریدان به لی پشتی زانینا دهسه لاتا پاشایه تیا عیراقی یا وی سه رده می و پالدا نا هنده ک مه زنین دهسته کا جو هییان ل به غدا و ب تایبه ت ژ ئوپوزوسیونا سه هیونی ریک بو سه فهرکنا وی نه هاته دان .

ژ چالا کفانین سه هیونیان ل باژی ری که روک ( ئیسحاق دانیل ) نوینه ری په رله مانن عیراقی ل سالاً ۱۹۲۴ ی نه قی که سی شیا گه له ک پارهیان بو کیرن کیمس کوم بکه ت (۲۱) .

به لی ل باژی ری خانه قین ئیک ژ چالا کفانین سه هیونیان بناقی ( ئیبراهیم ساسون ) رابوو ب دامه زراندا ( نه سیم ) نه وی ناسناقی ئیبراهام داناییه سه رخو وه ک نوینه ری کیرن کیمس و نه ق که سه گه له ک ب سه هیونیه تی داخباروو ، لی سه رده رای هه فرکیا وی دگه ل سه روکی دهسته کا جو هییان ل خانه قین شیا کوژمه کی مه زن یی پاران ره وانه بکه ت ، زیده باری وی چهندی ل سالاً ۱۹۳۵ چهن دین کوچهر به ره ق فه له ستینی ره وانه کرن (۲۲) .

هه روه سا گه له ک کومه لین سه هیونی ل عیراقی هاتنه دامه زراندا ، و ژوان کومه لین ل کوردستانی هاتینه دامه زراندا نه قه بوون :

۱. ریکخراوا ( بنی یهوذا ) ل هه ولیر .
۱. ریکخراوا ( بنی یهوذا ) ل خانه قین .
۲. ریکخراوا هاگاناه ( به ره قانی ) ل که روکی سالاً ۱۹۴۶ .
۳. بزاقا حالوتس ( پیشه ننگ ) ل که روکی لژی ناقی ( قعوروت ) ل سالاً ۱۹۴۴ .
۴. بزاقا حالوتس ل هه ولیر لژی ناقی ( گبریا ) ل هه یقا ئادارا سالاً ۱۹۴۷ .
۵. بزاقا حالوتس ل هه له بچه لژی ناقی ( تل حای ) ل هه یقا ئادارا سالاً ۱۹۴۷ (۲۳) .

ل ده می روودانا وان کاره ساتان نه وین ریکخراوا سه هیونی ( هشوراه ) دژی ریکخراوین جو هییان ل به غدا سالاً ۱۹۵۰ - ۱۹۵۱ نه نجام دای داکو گفاشتنی لسه ر دهسته کا جو هییان بکه ن کو به ره ق فه له ستینی کوچکه ن ، پاریزه ری کورد جه مال بابان گه له ک جارن ب به ره قانی کرنا جو هیین پشکدار دقی کریاریدا کرین رادبوو و ب تایبه ت موردخای کوری بورات و شیا قی که سی ژ زیندانی قورتال



بکەت (( پشتی کوژمه کئی باش یی پاران وەرگرتی )) ل دیف گوتنا شلومو هیلل ، له ورا جه مال بابان هاته گونه هبار کرن ب خیانهت کرنی و هاریکار یا سه هیونیان هەر ژبه ر قئی ته گهری جوره کئی ته قه مه نیی بو مالا وی هاته ره وانه کرن ، د نه جامدا خزمه تکاری وی بریندار بوو<sup>(۲۵)</sup> .

### ژندهر:

۱. د. عبدالوهاب المسیری : من هو اليهودی ، دار الشروق ، القاهرة ، الطبعة الثالثة ۲۰۰۰ ، ص ۳۱ .

(۴) هوسا بقی شیوهی د ژندهریدا هاتیه ، به لی ههروهک ناشکرا ئاینی جو هیان ئاینه کئی داخستی یه و نه ئاینی بانگه وازی یه دبیت مه به ستا نقیسه ری ل قیری ئاینی جو هیان ل ده ستینکا په یاما موسا ( سلاقی خودی لسه ر بن ) بیت . ( وەرگیر ) .

۱. د. عبدالوهاب المسیری : من هو اليهودی ، دار الشروق ، القاهرة ، الطبعة الثالثة ۲۰۰۰ ، ص ۳۱ - ۳۲ .

(1) عبدالوهاب المسیری : من هو اليهودی ، ص ۶۴ - ۶۵ .

۱. غنیمه ، یوسف رزق الله : نزهة المشتاق فی تاریخ العراق ، مع ملحق بتاریخ یهود العراق فی القرن العشرين ، بقلم میر بصری ، دار الوراق لندن ، ۱۹۹۷ : معروف ، خلدون ناجی : الأقلیه اليهودیه فی العراق بین سنه ۱۹۲۱ - ۱۹۵۲ ، جزءان ، مرکز الدراسات الفلسطینیة وزاره التعليم العالی و البحث العلمي ، بغداد الطبعة الأولى ، ۱۹۷۵ : کوریه ، یعقوب یوسف : یهود العراق تاریخهم ، أحوالهم ، هجرتهم ، الدار الأهلیة للطباعة الأردن ، الطبعة الأولى ، ۱۹۹۸ .

(2) هاتیه وەرگیران بو عه ره بی شاخوان کرکوک و عبدالرزاق بوتانی ، آرپیل الطبعة الأولى ، ۲۰۰۲ .

(3) رحله بنیامین : ژ عه ره بی هاتیه وەرگیران و دگهل نقیسینا عزرا حداد ب ده ر ئیخستنا ده سپنکه کئی

ژ لایی میژوو نقیسی مه زن فه ماموستا عباس العزازی ، بغداد الطبعة الأولى ۱۳۶۴هـ - ۱۹۴۵م .

(4) المسیری ، عبدالوهاب : من هو اليهودی ، اليهودی ، القاهرة دار الشروق الطبعة الثانية ، ۲۰۰۰ م ، ص ۳۱ .

(5) نه فتالی : ئیک ژ بابکین دوازدی یه بو نه فتالی کورپی یه عقوب کورپی ئیسحاق کورپی ئیبراهیم (سلاقی خودی لسه ر بن ) دزفرن ، و نه ژ بابکه ل ده قه را جه لیل یا روژ هه لات و ده ریا چه یا ته به ریه ناکنجی بیوون ل دیف بریارا خه لیفنی موسی (سلاقی خودی لسه ر بن ) یوشع کورپی نون ، ب قئی چه ندی دبیته یه که مین بابک ل ده قه را حوربین ناکنجی بووی نه و پشتی هنگی ب وه لاتی کورد و ئینی - کوردستان هاتیه ب نا قن کرن .

(6) العهد القديم - الملوك الثاني ۱۵ : ۲۹ : اخبار اليوم الاول ۵ : ۲۶ .

(7) سوسه ، احمد : العرب و اليهود فی التاريخ ، ص ۳۰۵ - ۳۰۶ .

رووگه

وهرزیه ، پویته ی د ده ته شه کولین و وهرگیرانین مروقیه تی و زانستی

ژماره 4 بهارا ۲۰۱۲



- (8) عبدالحلیم ، کمال و زمیله : اليهود فی العالم القديم ، دمشق - بیروت دار القلم ، ۱۴۱۶هـ - ۱۹۸۵ م ، ص ۱۴۸ نقلاً عن شموئیل بابین : تاریخ اسرائیل ، ص ۲۴۹ .
- (9) العهد القديم : المصدر نفسه .
- (10) د. جمال رشید : ظهور الكورد في التاريخ ، اربیل دار ناراس ، ۲۰۰۳ م ، ص ۲۶۰ .
- (11) احمد سوسه : ابحاث في اليهودية و الصهيونية ، اربد دار الامل ، ۲۰۰۳ م ، ص ۱۱۲ - ۱۱۳
- (12) احمد سوسه : المرجع السابق ، ص ۱۱۳ .
- (13) تاریخ کلدو آشور ، بیروت ۱۹۱۳ م ، ۱۲ ص ۱۷۸ - ۱۷۹ : دەمی جهمال رهشید دیارکری ب بی گومانی دینیزیت پاشا مونویازوس بابی عزه باوهری ب جوھیاتی ههبوو ، دەمی بابی وی نهو بهرهه میرگهها میسان فه هنارتی (باشوری عیراقی) داکول ویزی لژیئر چاقدیریا پاشای وی نهینتای بی ئیکئی بینه پهرهدهکرن ، پشتی عزه ئاینی جوھیاتی وەرگرتی زقری و حوکم ل میرگهها هه دیاب (نه دیابین) کر و ب کاری بهرفرههکرنا دهسه لاتداریا جوھیاتی ل قئی میرگهھی رابوو . بنیره :
- Javier Teixidor . The Kingdom of Adiabene and Hatra . Berytus . 1967 . Vol 27
- (14) أحمد سوسة ، المرجع السابق ، هامش ۱۶ ص ۱۴۰ نقلاً عن ميلر بروز : مخطوطات البحر الميت ، الترجمة العربية ، ۱۹۶۷ ، ص ۲۱۲ .
- (15) تقدیم ، تحقیق ، تعليق ، د. محمد عبدالله الشرقاوي ، طبع و نشر الرئاسة العامة لادارات البحوث العلمية و الإفتاء ، الدعوة و الإرشاد ، الرياض ، السعودية ۱۴۰۷ هـ ، ص ۱۸۱ - ۱۸۴ .
- (16) رحلة بنيامين : المصدر السابق ، ۱۵۴ - ۱۵۵ .
- (\*) وهسا دیاره بنیامین ژمارهیه کا زندهتر دیارکریه ژ هژمارا دروستیا وان جوھین ل ئامیندی دژیان، و دک هه جار هژمارا جوھیان زندهتر ذکر ل هه می دهقهرین دی بین جیهانا ئیسلامی، سه ره رای وی چهندی ل کوردستان و هه می دهقهران جوھی دهینه هژمارتن ژ کیم نه ته وان .
- (17) السموأل : افحام اليهود ، ص ۱۵۵ .
- (18) اربک براور : المرجع السابق ، ص ۷۹ - ۸۰ .
- (19) السوداني ، صادق حسن : النشاط الصهيوني في العراق ، الجمهورية العراقية منشورات وزارة الثقافة و الاعلام ، دار الرشيد ۱۹۸۰ ، ص ۶۲ .
- (20) السوداني : المرجع السابق ، ص ۶۱ - ۶۲ .
- (21) المسیری ، عبدالوهاب محمد بالاشتراک مع سوسن حسین ، موسوعة المصطلحات و المفاهيم الصهيونية - رؤية نقدية ، القاهرة مطابع الاهرام التجارية ، ۱۹۴۷ : المغتی ، عبدالمنعم : التغلغل الاسرائيلي في كوردستان العراق - صحيفة الشرق الأوسط ، ۴۳۷۸ في ۱۹۹۷ .